

ЩЕ ОДНА КНИГА ПРО ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

(Федака Д. Олександр Духнович: Сходинки у безсмертя / Дмитро Федака. – Ужгород: Вид-во «TIMPANI», 2013. – 131 с.)

Олександр Духнович – знакова особистість у культурі Закарпаття. Тож закономірно, що час від часу з'являються книги про нього. І тепер оця – Дмитра Федаки «Олександр Духнович: Сходинки у безсмертя» (Ужгород, 2013).

Таку книжку від літературознавця і видавця Дмитра Федаки треба було чекати, адже ще в тоталітарні часи, коли слово «будитель» для означення просвітителя офіційно вимовлялося з негативним відтінком, він, працюючи редактором видавництва «Карпати», ініціював серію видань «Бібліотека «Карпати» і відредагував у ній укладений Олексом Мишаничем том «На Верховині» (Ужгород, 1984), у якому було опубліковано твори закарпатських будителів Олександра Духновича, Олександра Павловича, Анатолія Кралицького, Олександра Митрака, Івана Сільвая, Євгенія Фенцика... Етапною в осмисленні місця Духновича в закарпатоукраїнській розбудові культури стала його редакторська робота в рамках відзначення Духновичового 190-річчя від дня народження – робота над виданням першої на теренах тодішньої країни окремої книги великого Будителя краю (Духнович О. Твори / Упорядкування Олени Рудловчак, передмова Юрія Бачі, примітки Дмитра Федаки. – Ужгород: Карпати, 1993).

У 1998-2010-х роках Закарпатська обласна державна адміністрація, культурологічна орієнтація її працівників, від яких залежала книговидавнича сфера, посприяли Дмитру Федаці, на цей раз як редактору видавництва «Закарпаття», в реалізації програми видань табуйованих у радянські часи творів Августина Волошина, Василя Гренджі-Донського, Андрія Патруса-Карпатського, Івана Ірлявського... У серії «Письменство Закарпаття» вийшов у світ у 2003 році упорядкований Д.Федакою і з його передмовою «Сходинки у безсмертя» солідний том «Вибраних творів» Олександра Духновича. На 566 сторінках представлені і поезія, і байки, і драматичні твори, і публіцистика, і щоденники та листи, й уривки із наукових творів, і фольклорні записи закарпатського Будителя. Передмову та примітки до цієї книги й покладено в основу видання «Олександр Духнович: Сходинки у безсмертя» – емоційної, науково обґрунтованої розповіді про одного з найвидатніших представників історичного Закарпаття XIX століття.

Книга вийшла до Духновичового 210-річчя, яке майже непомітно проминуло торік, і присвячена світлій пам'яті нашої землячки, уродженки міста Мукачеве Олени Рудловчак (у дівочтві Микити). Завдяки старанням цієї жінки (та ще М.Ричалки, І.Мацинського, В.Микитася) у 1968 – 1989 роках здійснено видання трьох томів із 4-томного найповнішого зібрання творів Олександра Духновича, четвертий, доведений нею до завершення, чекає на

свого видавця. Слова із її інтерв'ю О.Гаврошу в 2003 році про те, в чому головне значення Духновича, взято епіграфом до книги: «У тому, що він своєю багатогранністю увійшов майже в усі закутки духовного життя закарпатських українців. І утримував це життя. [...] Духнович завжди був над своїм сучасником і тягнув його за собою».

І в тексті цього монографічного біографічного дослідження про Духновича багато інших промовистих цитат. Одна про те, що відчував подвижник, коли у 1847-1848 роках упродовж півроку представляв Пряшівську капітулу в сеймі у Братиславі і був у меншості серед глухих і байдужих до народних проблем депутатів угорського сейму: «На публічних нарадах переважала не стільки розсудливість, скільки насильство і якась незвичайна озлобленість... з думками розсудливішої частини чи то духівництва, чи міських громадян, зовсім не рахувалися, і не бралися до уваги жодні пропозиції – їх вже заздалегідь було відхилено».

Процитовано виписку статистичних даних про число словянських народів та їх кількість, зроблену у 1862 році автором крилатих слів «Я русин был, есмь и буду»: «Велико Россов – 50, Мало- и Белорусинов – 15 миллионов сынов, Ляхов, Поляков, Мазуров 9 450 000 ...» – і т.д. про чехів, моравців, шлезаків, словаків, болгарів – аж до кашубів і лужичан, даючи цим поштовх для висновку, що «ніяких інших русинів, крім «малорусинів» та «білорусинів» у Духновича нема», тобто закарпатських русинів він ототожнював із «малорусинами». Задля переконливості подається відтворений фотоспособом автограф «Статистики славян» із Духновичевого записника.

Взагалі фотодокументів у книзі багато: автографи першої сторінки автобіографії Духновича, фрагментів його віршів «Піснь простонародна», «Русин», «Юлія», світлини титульних сторінок його рукописних і друкованих книг, 6-сторінковий текст вірша «Жизнь Русина» із «Книжиці читальної для начинающих»... Ілюстративні матеріали створюють почуття присутності в тій епосі, коли творив закарпатський Будитель, підштовхують прочитати супровідний їм текст «Сходинок у безсмертя». У книзі подано світлину портрета Духновича в останні місяці його життя (робота невідомого автора, знайдена на горіщі Мукачівського монастиря), прижиттєвий портрет у рукописному журналі Ревуцької гімназії в Словаччині та літографічний портрет роботи художника Дезидерія Миллого (1934).

Оригінальна і композиція книги. Вісім її сходінок – це прожите земне життя неординарної людини за складних історичних умов (сходинка перша); 2-а сходинка «Освітнянсько-педагогічними перелогоми та нивами» – про педагогічну діяль-

ність, матеріалізовані у рукописах і книгах («Книжниця читальня», «Краткій землепис для молодих Русинів», «Народная педагогія» та ін.) помисли Будителя про кращу освіченість краян; 3-я – про видання місяцесловів-календарів та «поздравлений» як просвітницьких книг для найширшого кола тогочасних читачів із порадами про шляхи поліпшення їхнього побуту та господарювання; 4-а – про внесок Духновича у духовне буття народу – знаменитий молитовник «Хліб душі», його «Молитвенник для руських дітей» і «Літургичний катехізис»; 5-а – «Красне письменство»; 6-а – «Слово журналіста-публіциста»; 7-а – наукова сходинок, долаючи яку Духнович написав «Истинную историю карпато-россов», «Историю Пряшівської епархії», «О народах крайнянских, или карпатороссах угорских»; 8-а – «найтриваліша у часі, якій продовжуватися», бо ця сходинок – про всеосяжну ходу Духновича і його творчості до читача за життя і по смерті аж до нашого сьогодення, коли вже маємо далеко за 2000 видань Будителя та публікацій про нього.

Дмитро Федака згадує тих, хто популяризував творчість видатного закарпатського будителя-просвітителя, – крім Олени Рудловчак, ще Я.Головацького, А.Дідика, Г.Кінаха, М.Демка, О.Маркуша, Ф.Тихого, Ф.Арістова, Ю.Сака, М.Манька, Ю.Бачі, Ф.Науменка, С.Гостиняка, І.Мацинського, П.Скунця, О.Гавроша, С.Федаки... Процитовано слова Августина Волошина з його брошури «Пам'яті Олександра Духновича» (1923) про місце великого Будителя русинів-українців Закарпаття в причинно-наслідкових зв'язках між минулими і новими часами: «...Духнович засіяв нам звізду своєї письменної праці тоді, коли націнався час бистрого і опаснішого упадку нашої народної життя, коли стали пропадати всі скарби руського самосознання... його сильний голос будив нас в ночах найглибшого народного сну і причинив то, що зоря нашого народного Воскресіння зустріла туй нас ще перед повним винародовлен-

ням». Заслужують на згадку і книги «Великий пробудитель Закарпаття» (Філадельфія, 1953) Миколи Вайди, «Невідомий Олександр Духнович» (1993) Ю.Бачі та Д.Данилюка, «Александр Духнович» (2003) Михайла Беленя, осяжна розвідка автора цих рядків «Етнічна ментальність Олександра Духновича» (1995).

Свій оригінальний за побудовою науково-популярний огляд життєвого і творчого шляху Олександра Духновича автор завершує кількома слушними думками про те, що оскільки об'єктивні чинники унеможливають потужне дослідження творчості Духновича на Пряшівщині, його треба активно продовжувати в Ужгородському національному університеті, що в пропагуванні творчого спадку Будителя доброю справою будуть нові видання його творів – науково підготовленого багатотомника, поважного тому педагогічних праць у серії «Пам'ятки педагогічної думки Закарпаття», факсимільних видань «Книжниця читальної» та «Народної педагогії» тощо.

«Сходинок у безсмертя» Дмитра Федаки сприймаються як спроба уникнути тих недоліків у вивченні спадщини закарпатського Будителя, на які чесно вказувала Олена Рудловчак: «Духновича ніхто в цілості не осягнув. З його творчості завжди щось виключали. Церква викреслювала одні речі, мадяри – другі, комуністи – треті. Треба мати на увазі, що він був вельми багатостороннім». Наскільки всебічно автор цього науково-популярного дослідження висвітлив сторінки діяльності великого підбескидського Русина-Українця як письменника (поета, прозаїка і драматурга), журналіста-публіциста, організатора шкільництва, вченого (педагога, історика, етнографа, мовознавця, філософа), священика ЧСВВ, релігійного, політичного і громадського діяча, як небуденну особистість, що належить не тільки своєму часові, а й вічності, читач побачить, пройшовши усі вісім сходинок книги.

*Іван Сенько,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри російської літератури УжНУ*

Одержано 5.06.2014 р.